

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

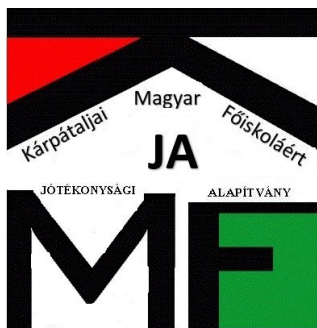
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,
Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya*

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;
Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;
dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;
dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;
dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;
Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;
Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;
prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;
Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;
dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;
dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;
dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;
prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;
dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;
dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;
dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;
dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék	239
5.1.3. Népeesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtítkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

12. FEJEZET

A brezsnyevi dolce vita két évtizede (1964–1982)

12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme

1964 októberét írtuk, mikor Nyikita Szergejevics Hruscsovot, megszakítva fekete-tengeri pihenőjét, Moszkvába hívták, hogy a Központi Bizottság elnöksége felmentse minden tisztségéből. A KB első titkára Leonyid Iljics Brezsnyev, a Minisztertanács elnöke Alekszej Nyikolajevics Koszigin lett. Az eseményeket jól előkészítették, melynek gyökerei a hruscsovi időszak sajátosságaihoz vezethetők vissza.¹ Számos kifejezést, jellegzetességet felsoroltak a különböző elemzésekben a posztsztálini korszakra. A zűrzavaros jelző azonban mindenhol megtalálható. Ez volt talán az első titkárnak a legkevésbé tolerálható minden kirívó tulajdonsága mellett, és ezért fordult ellene az egész pártapparátus. A káder réteg nyugalomra vágyott, amit Hruscsov utódjától meg is kapott, azonban annak is ára volt. Ezzel a lépéssel megkezdődött a szovjet történelemben a konformizmus korszaka.

1. kép *Leonyid Iljics Brezsnyev 1967-ben*

Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Leonid_Brezhnev#/media/File:B-rezhnev-color.jpg, letöltés 2020. máj. 1.

¹ Mihail Heller – Alekszandr Nyekrics: Orosz történelem – A Szovjetunió története. Budapest. 2003. 533.

Mit érzékelhetett a hruscsovi-brezsnyevi átmenetből az átlagos kárpátaljai lakos? Amennyiben valaki a korszakban feljegyezte volna a legfontosabb mérföldköveket, az 1960-as évek közepére eső helyi és nemzetközi szintű események közül a következőket tartotta volna fontosnak:

- 1965-ben megjelent, majd a betiltás sorsára jutott Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regénye, amelyben először foglalkozott valaki (ha csak érintőlegesen is) a kárpátaljai magyarság 1944-es tragédiájával.
- Szintén 1965-től vált részben, majd 1967-től teljesen önálló lappá a *Kárpáti Igaz Szó*, hisz 1945-től a *Zakarpatszka Pravda* fordítása volt csupán. Főszerkesztője az a Balla László lett (jól bevált káder, a területi pártbizottság tagja, a Kárpátontúli Területi Kiadó szerkesztője), akinek első önálló verseskötete már 1951-ben megjelent Zengj hangosabban! címmel.
- 1967-ben Mihail Szuszlov, az SZKP KB ideológiai titkára bejelentette a *fejlett szocializmus* felépítését a Szovjetunióban.
- 1968-ban pedig (tartalékosokat és civileket Kárpátaljáról is mozgósítva) a Szovjetunió fegyveres erői a Varsói Szerződés országaival együtt bevonultak Csehszlovákiába a Dubček-féle *prágai tavasz* vívmányainak eltírására. A harci járművek menetoszlopai Ungváron is áthaladtak, mély benyomást keltve a helyi lakosokban.

Brezsnyev első lépéseivel az elégedetlen pártapparátust akarta megnyugtatni. A nomenklátúra-rendszer alapvető tulajdonságai (amiben Hruscsov nagy törést okozott) a következők voltak: minél több hatalom, minél több kiváltság, s e kettő érvényesítésére minél több lehetőség. 1964 után megszüntették a rotációs rendszert, újra engedélyezték a háztáji gazdálkodást, megszüntették a nyílt egyház- és vallásüldözést,² noha utóbbiról rendszeresen cikkeztek továbbra is a helyi akár magyar nyelvű sajtóban is. Egyesek szerint a brezsnyevi időszak legnagyobb újdonsága a politikai izgalmak hiánya, a magán- és családssféra újrafelfedezése volt. Az állambiztonsági szervek kiterjedt hálózata szinte lehetetlenné tette nemhogy az ellenzékiesség napvilágra kerülését, hanem kialakulását is. A hiábavaló ellenállás tudatában a társadalom nagy része megpróbálta egzisztenciálisan kihasználni a szovjet rendszer ideológiai válságát és a keretek mérsékelt fellazulását.³

1965-ben Hruscsov decentralizációs reformjait (misperint külön pártbizottságok foglalkoztak az ipari és mezőgazdasági kérdésekkel) eltörlték, és visszatértek a regionális elven alapuló ellenőrzéshez. Így a tag-

² Heller, M. – Nyekrics, A.: Orosz történelem i. m. 545.

³ Stefano Bottoni: A várva várt nyugat – Kelet-Európa története 1944-től napjainkig. Budapest 2014. 185.

köztársaságok gazdasága ismét a központi minisztériumok felügyelete alá került.⁴ A hrucsovi intézkedésekkel kapcsolatos elégedetlenséget jól tükrözi egy korabeli anekdota is: a hétköznapi szovjet ember elpanaszolja szomszédjának, hogy valaki bántalmazta, mire az megkérdezi tőle, hogy mivel ütötték meg. „Miért, nem mindegy?” – jött a válasz. „Nem! Mert ha kalapáccsal ütöttek, akkor Nagyszőlősre menj panaszkodni, ha sarlóval, akkor Beregszászra!”⁵

2. kép Ungvár, Lenin tér, egy 1967-es képeslapon

Forrás: https://colnect.com/en/postcards/postcard/169381-Uzhgorod_Square_of_VILenin-Uzhgorod-Soviet_Union_USSR, letöltés 2020. ápr. 30.

Az intézkedések következtében a Kárpátontúli területen is megváltozott a közigazgatási beosztás: levált a Beregszászi járásról az Ilosvai és a Nagyszőlősi kerület, így visszaállt a korábbi bevált berendezkedés. Nem tudni, hogy ennek köszönhető-e, de az 1968. március 14-én megtartott helyhatósági választásokon a beregszászi járási tanács 72 képviselőjéből 46 magyar nemzetiségű volt. Ilyen magas arányra addig soha nem

⁴ Szerhij Jekelcsik: Ukrajna története – Egy modern nemzet születése. Budapest 2014. 209.

⁵ Csanády György: Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár 2004. 247.

volt példa. Ugyancsak magas volt Beregszász városi képviselői között is a magyarok aránya.⁶

Kárpátalján a második világháború után, ellentétben az előző korszakokkal, erőteljes iparosítás zajlott, amiben az ideológiai tényezők is szerepet játszottak. Természetesen a térség hagyományos iparágait is tovább fejlesztették (faipar, bútorgyárak, szeszfőzdék, malomipar, könnyűipar), de mindezek mellett megjelentek a szovjet gazdaság új húzóágazatai: gépgyártás és energetika. Ezek azonban csak az egyik részét képezték az ipar-telepítési logikának – a szovjet gazdaságban elsődleges szempont volt a gazdaságban a hadiipar kialakítása és fejlesztése. Minden tagköztársaságban voltak olyan üzemek, melyek csak hadászati termelést végeztek, de általában a civil üzemek is beszállítói voltak a hadseregnek. Ezek jól szét voltak szórva az egész unió területén, hogy ha valamilyen támadás érné az országot, akkor se legyen fennakadás a termelésben. Ebből a folyamatból az átlag kárpátaljai polgár azonban nem sokat észlelhetett. Ami legfőképp hatott a helyi lakosságra, az a káderpolitika volt. Kezdetben a moszkvai s kijevi vezetés nem igazán bízott a helyi lakosság ideológiai rátermettségében, ezért nagy számban telepítettek be a régióba főleg orosz nemzetiségű „szakembereket”, akik főleg vezető beosztásba kerültek: gyárigazgató, kolhozelnök, ideológiai titkárok. Később az oroszosítást fokozta a hadsereg tisztikarából ideköltöztetett közel 7000 fős állomány, akiket nyugdíj után telepítettek le a nagyobb városokba (zömében Munkácsra és Ungvárra). Az azokat körbevevő panelnegyedek kialakítását követően pedig veterán bányászok is érkeztek ide.⁷

Bármilyen furcsának hat, a brezsnyevi korszakra egy újdonság is bevezetésre került az ipari termelés kialakításánál: míg korábban a helyi üzemek főleg valamilyen nagyobb ukrajnai gyár leányvállalatai voltak, addig az 1970-es években megjelentek az önálló szerkezeti felépítéssel és vezetéssel rendelkező egységek. Beregszászba például előbb csak autójavító üzemet telepítettek, amelyre később egy saját termelést ellátó gyár és kísérleti laboratórium is épült. Szintén Beregszászban létrehoztak egy rádiógyárat és egy finommechanikai üzemet is (közel 3 000 alkalmazottal). A fejlesztések mértékét jól tükrözte a Munkácsi Finommechanikai Üzem, mely 12 000 alkalmazottjával Kárpátalja legnagyobb gyára volt. Ezen üzemek hátránya azonban a túlzott központosításból fakadó nagyarányú bürokrácia volt, ami-

⁶ Csanády Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 150.

⁷ Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 220., 257.

nek következtében a döntési folyamat időigényes és nehézkes volt. A hiánygazdaságon alapuló termelés miatt az üzemek egy része igyekezett, amiben csak tudott, önellátó lenni, viszont ez növelte a dolgozók létszámát, és lényegében üzemem belüli munkanélküliséggel járt.⁸

3. kép *A Munkácsi Bútorgyár*

Forrás: https://colnect.com/en/postcards/postcard/18397-Furniture_Factory-Mukachevo-Soviet_Union_USSR, letöltés 2020. ápr. 30.

Kárpátalján a hegyvidéki területeken hagyományos volt a fakitermelés is. Az 1980-as évekbe annyira fejlődés volt megfigyelhető, hogy a kitermelt fa nagyobb részét már nem fűrészáru, hanem feldolgozott bútortalap és más termék formájában értékesítették (Munkácsi és Beregszászi Bútorgyár, Munkácsi Sílécgyár). A beruházások következtében Kárpátalján az 1970–80-as években 40 új üzemet és gyárat telepítettek. Fejlett volt továbbá a bor és konzervgyártás. Ungváron, Munkácson, Beregszászban, Nagyszőlősen, Tiszaújlakon cipőgyárak, Huszton egy országos jelentőségű kalapgyár működött.⁹

A beruházások ellenére a vidék a szovjet birodalmon belül az alacsony fejlettségű ipari régiók közé tartozott. Ez azt jelentette, hogy a mezőgazdasá-

⁸ Interjú Horkay Sámuel adatközlővel, 2020. ápr. 20.

⁹ Kárpátalja 1919–2009 i. m. 262–264.

gi és ipari termelés közel megegyező mértékű volt. A mezőgazdaságban erre az időszakra a kolhozrendszer lényegében megbukott. A Hruscsov számlájára írt 1963-as rossz termést követően hasonlóan rossz évek következtek, a mélypont 1975 volt. Ennek következtében óriási mértékű beruházások indultak meg, melyek főleg a műtrágya alkalmazásában valósultak meg (ebben a tekintetben 1970-re a Szovjetunió megelőzte az USA-t).¹⁰ Kárpátalján a kolhozrendszer nehézségeit összevonásokkal próbálták megoldani, de az ágazat dotálását ezután is fent kellett tartani. Voltak azonban eredményes szövetkezetek is, például a Bíró Andor vezette Péterfalvai Határőr Kolhoz, ahol sikerült a korszakban jónak számító, 72 mázsás termésátlagot is teljesíteni. A mintagazdaságnak számító kolhoz sikeréből a környék települései is profitáltak, iskolák, óvodák, épültek, még egy kuriózumnak számító vidámparkot is kialakítottak.¹¹

Az iparosítás összességében véve pozitív hatást gyakorolt a lakosság szociális helyzetére. Ugyan a mezőgazdaságban még mindig jóval alacsonyabb bérért dolgoztak az emberek mint más szektorokban, de mindenhol javult a lakhatás kérdése. A gazdasági beruházásokkal párhuzamosan nagyarányú lakásépítési program is indult. Ungvár és Munkács lakossága megduplázódott, de Beregszász, Nagyszőlős és Huszt területén is megjelentek előbb a négyemeletes „hruscsovkák”, majd a nagyobb paneltömbök. Az 1960–80-as évek között már megjelentek és főleg a fiatalabb generáció körében nagy népszerűségnek örvendtek a szovjet Voszhod, Izs, MT, Minszk, és a csehszlovák Jawa motorkerékpárok. Ugyan jóval kevesebben, de a tehetősebbek már hozzájuthattak a Zsiguli és Moszkvics, valamint a Zaporozsec gépkocsikhoz, a Volga márkát azonban csak a kivételezettek használhatták. Szinte általánosan elterjedté váltak a lakásokban a hűtőszekrények, televízió, mosógép és az ikonikus Rakéta porszívó. Az új építésű lakótelepeken vezetékes víz, központi fűtés és csatornahálózat épült ki. A lakosság jelentős része határozottan jobb életkörülmények között élt, mint korábban, bár ez igen messze állt a nyugati színvonaltól.¹²

Kárpátalja stratégiai helyzeténél fogva (négy országgal határos, legnyugatibb régió) fontos szerepet töltött be a Szovjetunió gazdasági kapcsolataiban is. Nagy fejlesztéseken esett át a Csap–Záhony nemzetközi vasúti átkelő, az árufogalom a többszörösére növekedett. Kuriózumnak számított a Talabor–Nagyág Vízerőmű megépítése is.

¹⁰ Heller, M. – Nyekrics, A.: Orosz történelem i. m. 559.

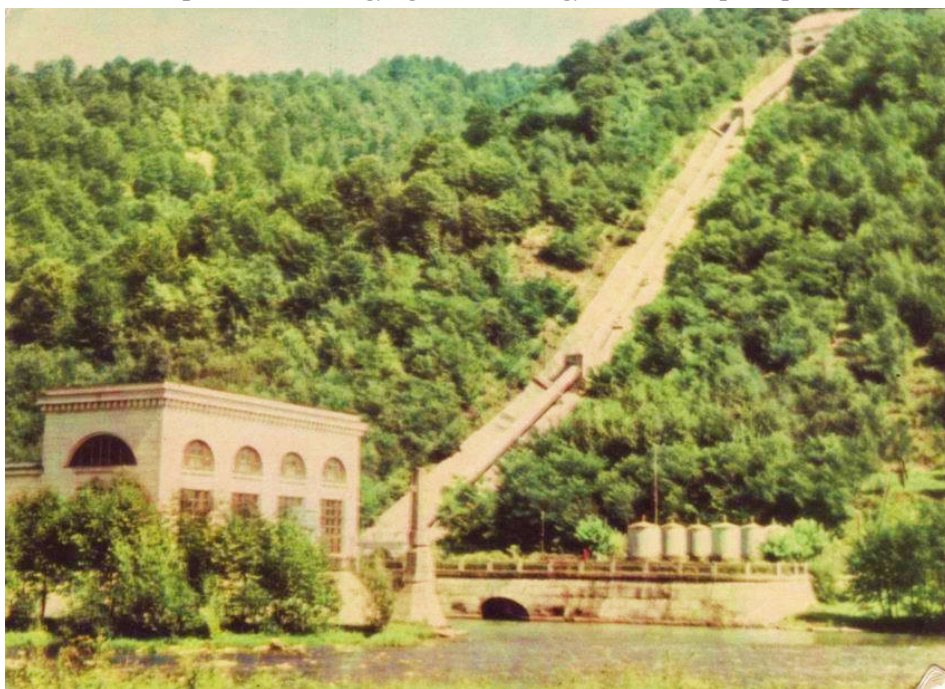
¹¹ Kárpátalja 1919–2009 i. m. 283.

¹² Uo. 261.

1975. március 16-án kapcsolták össze a Testvériség gázvezetékét¹³ Beregdéda¹⁴ mellett, a szovjet-magyar határon. Emellett működött a Barátság Kőolajvezeték és Béke Villamos Távvezeték is. Az 1970-es években ezek a nyersanyagszállító hálózatok nagy bevételi forrást jelentettek, főleg az olajárrobbanás után. Az 1980-as moszkvai olimpiára adták át az új Csap–Kijev országutat (olimpiai útnak is nevezték), mellyel együtt már 3000 km aszfaltozott utat használhattak Kárpátalján.¹⁵

4. kép *A Talabor-Nagyág Vízerőmű egy 1969-es képeslapon*

Forrás: https://colnect.com/en/postcards/postcard/24303-Tereble-Ritska_hydro-station-Carpathians-Soviet_Union_USSR, letöltés 2020. máj. 1.

Általánosságban véve a brezsnyevi időszakban a kárpátaljai lakosság számára először váltak elérhetővé olyan szociális tényezők, mint a létbiztonság, lakhatás javulása, egzisztencia kiépítése és fejlesztése. A fejlett szocializmus és a homo sovieticus létrehozásához a rendszer már nem csak a terror és az ideológiai nevelés módszereit alkalmazta. 1956 és 1968 példája

¹³ *Überall Emil*: Lángra gyújtották a barátság fáklyáját! Vörös Zászló, 1975. március 18. 1.

¹⁴ *Csanády Gy.*: Sorsfordító évek i. m. 269.

¹⁵ Kárpátalja 1919–2009 i. m. 266.

rádöbbsentette a vezető réteget, hogy a lakosság nyugalamához az életszínvonal emelése ugyanannyira fontos, mint a propaganda alkalmazása. Az elért vívmányokat azonban nem tisztán a szovjet gazdaság teljesítőképességének javulása, hanem a hatalmas mennyiségű nyersanyag eladásából befolyt külföldi tőke finanszírozta. Így az időszakos nyugalmat nem sokkal ezután felváltotta a hiánygazdaság és a rendszer eróziójának korszaka.

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei

A kárpátaljai magyarságot érintő társadalmi-politikai berendezkedés a brezsnyevi időszakban alapvető változáson (visszarendeződésen) ment keresztül. Míg a hrucsovi olvadás sokak számára reménykeltő lehetett, addig a '70-es évek folyamatai a legoptimistábbakat is visszarántották a „létező szocializmus” talajára. Általános jelenség: ha az állampolgár nem foglalkozott közügyekkel, akkor viszonylagos nyugalomban élhetett. Kárpátalján ez a nyugalom mégsem volt egyértelmű, a magyarságot ért retorziók hatásai húsz évvel a világháború után is érezhetőek voltak.

Az első dokumentált próbálkozás a magyarságot, mint közösséget érintő problémák felvetésére egy 1963-ban Beregszászban kelt kérvény volt. Az ötletgazda a beregszászi Kovács János (1918–19-es veterán kommunista, harcolt a Tanácsköztársaság oldalán, majd hazatérve a Csehszlovák Kommunista Párt tagja lett), akit a megvalósításban Drávay Gizella tanárnő és Csanády György újságíró segített. A január 8-i datálású dokumentumban 5 pontban foglalták össze a kárpátaljai magyarság problémáit, úgymint:

- a magyar lakosság nem tud oroszul/ukránul,
- középiskolai anyanyelvi tanárhiány,
- a magyar kultúra (színház, népi együttes) képtelen fejlődni,
- nincs önálló magyar sajtó,
- kevés a helyi vezetők között a magyar nemzetiségű.

Összességében a Hruscsov-nak címzett kérvényben a szerzők megoldásképp a magyar autonómia megadását, az ungvári központú magyar tanárképzés beindítását javasolták. A levelet számos kommunista veterán aláírta és eljuttatták a legfelsőbb moszkvai vezetéshez. A kérdés kivizsgálására az aláírókat berendelték a helyi pártszervekhez és kérvényük visszavonását követelték tőlük. Ez, a visszaemlékezések szerint, nem történt meg. Az egyik résztvevő szerint Kovács János beadványát Horváth Anna szobrászművész nő őrizte meg az utókor számára, egy kerámiaszoborba beépítve.¹⁶

¹⁶ Csanády Gy.: Sorsfordító évek i. m. 243–245.

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelkipásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортугая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергразі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Черє Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.